

Het wapen der Hornes

door
W.M. van de Boel

Het wapen van de Heren van Horne: 'van goud met drie horens van keel', vormt het derde kwartier van het Limburgse provinciewapen. Het komt ook voor in de gemeentewapens van Horn, Beegden, Haelen, Neer, Heythuizen en Hunsel, plaatsen, die behoorden tot de voormalige Heerlijkheid of tot het voogdijgebied van de Heren (Hunsel.)

In Brabant houden Moergestel, Heeze, Leende en Loon op Zand in hun wapen de herinnering vast aan hun vroegere Heren en hebben Budel en Eindhoven het wapen behouden van de Cranendoncks, een zijtak van de Hornes.¹

Zo heeft in België de gemeente Perwijs nog altijd het wapen van een andere tak der Hornes, de Hornes-Perwijs,² dit wapen treffen we ook aan in Loker, Kasteelbrakel, Krombeke en Beveren bij Veurne. Zelfs in Frankrijk leverden de Hornes van Houtkerke de wapens aan Houtkerke, St. Sylvestre-Cappel, Ouderzele, Merris en Hardifort.³

Deze grote verspreiding van het wapen der Hornes is wel reden genoeg om de traditionele opvatting en verklaring van het wapenteken aan een onderzoek te onderwerpen en te ontdoen van de romantiek, die nog overgebleven is uit een tijd, toen het gemis aan feitelijke gegevens graag werd aangevuld met subjectieve verzinsels.

Ik hoop dat dit onderzoek mag bijdragen tot een betere historische verklaring van het wapenteken.

¹ K. SIERKSMA, *De gemeentewapens van Nederland*. Prisma nr. 501.

² JULES TABLIER et ALPH. WAUTERS, *Géographie et Histoire des Communes Belges. Canton de Perwez*. Brussel 1865, p.8.

³ J. VAN ETTRO, *De Hoorns van Horne*. De Brabantse Leeuw, Jrg. 29, 1971, nov.-dec., p.161v.

De traditie

De meeste schrijvers over de Hornes sluiten zich aan bij Goethals, die in zijn genealogie over de Hornes schrijft:⁴ 'Le nom de Hornes... fait probablement allusion à la charge de grand-veneur, dont les comtes de Hornes, dès les premiers temps, ont été revêtus'. Verder in zijn boek⁵ geeft hij toe, dat hij de oorsprong van die titel niet kan achterhalen, maar beweert desalniettemin, dat deze dateert van de eerste tijden van het keizerrijk. Wil hij hiermee zeggen, dat de Hornes die titel toen al voerden?⁶ Bij elke Heer van Horn, die hij ten tonele voert, vergeet hij niet te vermelden, dat deze 'grand-veneur héréditable de l'Empire' was, tot en met de laatste van het oude geslacht, Jan van Horn, die in 1540 stierf. Na het uitsterven van de hoofdstam kent hij de oudste tak, die van Horn-Houtkerke, de vrijgekomen titel toe.⁷ Als deze ook uitsterven in 1677 verzuimt hij niet de titel weer door te geven aan de tak Horne-Baucigny.⁸

Het heeft mij altijd verwonderd, dat geen der Heren of Graven van Horne zelf ooit die titel gevoerd heeft. Men vindt geen akte of oorkonde waar hun die waardigheid wordt toegeschreven. Als Jacob I tot graaf verheven wordt, maakt men van dit ereambt, dat zijn voorzaten genoten zouden hebben wegens hun verdienste voor de keizer en het Rijk, geen gewag.⁹ Men zal zeggen: die verheffingsbul is een reconstructie uit later tijd, maar juist daarom zou men verwachten, dat ambt hier vermeld te vinden, als het ooit aan de Hornes had behoord. Men kan ook zeggen: die traditie had zich toen nog niet gevormd.

Het gezag van Goethals

Bij de schrijvers over de Hornes betekent blijkbaar het werk van Goethals, het laatste woord wat over hen gezegd kan worden. Als Eversen schrijft over de horens in het wapen der Hornes,¹⁰ geeft hij toe, dat hij Goethals napraat: 'Niemand zal betwijfelen, dat het uitgebreide werk van den geleerden genealoog over het geslacht Horne, om deze kwestie op te lossen, gerust kan worden geraadpleegd'.

⁴ F.X.GOETHALS, *Généalogie historique de la maison de Hornes*, Brussel 1848, p.7.

⁵ Ibid. P.39, noot.

⁶ Zou hij hier doelen op de passage bij HINCKMAR VAN REIMS: *De ordine Palatina*, editie M.PROU, p.44: Post eos sacrum palatium per hos ministros disponebatur: per camerarius videlicet et comitem palatii, senescalcum et buticularium, comitem stabuli, mansionarium, venatores principales quatuor, falconarium unum.

⁷ F.X. GOETHALS, a.w. p.265.

⁸ Ibid. P.337.

⁹ MIRAEUS-FOPPENS, *Opera diplomatica* I, p.785.

¹⁰ J.M.H. EVERSEN, *Eenige bemerkingen over de benaming van posthorens i.p.v. jachthorens in het nieuwe wapen van Horn*, De Maasgouw, 1897, p.5.

Afb. I. Ruiterszegel van de heer van Horn, hangend aan een charter d.d. 6 januari 1282, berustend in Rijksarchief in Limburg te Maastricht. Archief Abdij Thorn. (Foto: H.L. Mordang)

Afb. II. Contrazegel van het hierboven afgebeelde ruiterszegel. (Foto: H.L. Mordang)

In blind vertrouwen op het gezag van Goethals werden de horens in het wapen der gemeente Horn bij K.B. van 11 juni 1964 tot jachthorens verklaard en daarmee werd een vroeger K.B. van 23 oktober 1896 gewijzigd, waarin ze als posthorens werden omschreven.

Hoezeer men aan de onfeilbaarheid van Goethals geloofde, blijkt uit een passage van het artikel van E. Pompen over graaf Jacob de Eerste van Horn: Hierin verzucht hij:¹¹ 'Wat zouden de historici beter kunnen doen, dan luisteren naar hun grote zegsman Goethals'. Hij erkent dan ook eerlijk: 'Het pachtwerk(!) van Goethals is onze voornaamste zegsman geweest.'¹²

Nog in 1966 wordt de gehele genealogie van Goethals uit 1848 opgediept en als tabel uitgegeven in een tijdschrift, dat toch pretendeert wetenschappelijk en modern te zijn.¹³

Anders is het oordeel van T. Klaversma, die bij zijn studie over de Heren van Cranendonk eveneens te doen kreeg met de 'bewijzen' van Goethals. In zijn inleiding schrijft hij:¹⁴ 'Als het even kan, gebruikt hij betrouwbare oorkonden en vermeldt ze, maar als ze minder betrouwbaar zijn, laat hij zich niet uit het veld slaan... Desondanks vond hij en vindt hij nog altijd geloof, een geloof, dat hij — althans wat de oudste heren van Horne betreft — niet verdient'.

Ik heb deze passage aangehaald om aan te tonen, hoe nodig wij ons van deze adoratie van Goethals af moeten zien te wenden. Sedert hij zijn werk schreef, zijn zoveel bronnen gepubliceerd en studies verschenen, is de methode van historisch onderzoek en bewijsvoering zodanig veranderd, dat zijn genealogie als hopeloos verouderd moet worden beschouwd en dat zij wat de oudste heren aangaat op elke bladzijde correcties en aanvullingen nodig heeft.

Ook voor het jagermeesterschap der Heren van Horn leverde Goethals zijn 'bewijs'; de grafinscriptie van Gerard van Horn en zijn vrouw Johanna van Leuven. Hoe mooi paste dat bij de verklaring van het wapenteken! Wat een precieze gegevens leverde het voor de leemten in de genealogie! Het ging er in als koek en niemand dacht er aan dit 'bewijs' te verifiëren: Goethals locuta, causa finita.

De traditie wordt verspreid

Wie maar twee regels schreef over de Hornes, in wandelgidsen, kastelenboeken, in artikelen over streekhistorie, overzichten van de Limburgse

¹¹ P.DR.E. POMPEN, *Jacob de Eerste, graaf van Horn*, Publications 1904, p.184.

¹² Ibid. P.171. Zie ook p.4.

¹³ Spiegel der Historie, Aug. 1966. Geneal.tabel van A.W.E. Dek.

¹⁴ T. KLAVERSMA, *De Heren van Cranendonk en Eindhoven*. Eindhoven 1969, p.9.

geschiedenis, kon niet nalaten zijn lezers te imponeren met dit hoge ambt, dat de Hornes hadden bekleed, het werd zo vaak herhaald, dat het een vanzelfsprekendheid werd.

Hier volgt een kleine bloemlezing uit die vulgarisatie. G.H.J. Houben schrijft:¹⁵ '... de baronnen(!) van Horn, die de heerlijke(!) titel voerden van opperjagermeester van de Duitse Keizer'. In een populair boekje¹⁶ heet het: 'Willem I en zijn opvolgers droegen de titel van opperjachtmeester van het Duitse Keizerrijk, d.w.z. officieren, die toezicht moesten houden op heel de keizerlijke jachtstoet. Het is waarschijnlijk dat het Huis van Horn daarom drie jachthorens in haar(!) wapen voert.' Anders wordt het voorgesteld door J.Th.H. de Win:¹⁷ Dirk wordt door Hendrik IV benoemd tot opperjagermeester; hieraan ontlene de Heren hun wapen.' Hij treft een medestander aan in L. baron de Crassier,¹⁸ die eveneens deze Dirk van Loon tot Heer van Horn promoveert en hem het ambt van jagermeester toekent. Beiden scharen zich dus bij degenen, die de Heren van Horn laten afstammen van de graven van Loon, weer zo'n onuitroeibaar verzinzel — ditmaal niet van Goethals — maar dit punt is hier niet aan de orde.

Als het gemeentebestuur van Horn wegens de dorpsuitbreiding behoefte heeft aan nieuwe straatnamen, besluit men — overigens zeer te prijzen — de historie van Horn in die straatnamen te doen herleven. Aan de Culturele Raad Limburg wordt advies gevraagd en een van de suggesties is: een straat te noemen: Jachtmeesterlaan, met de motivering: 'De graven van Horn waren erfelijk Jagermeester van het H. Roomse Rijk der Duitse natie'.¹⁹

Het zal moeilijk zijn een zo algemeen verbreide mening aan het wankelen te brengen, gesteund als die is door het gezag van de Hoge Raad van Adel, door een fiat van een K.B. en door het advies van de Culturele Raad Limburg. Toch zal dit geprobeerd moeten worden om de historische waarheid recht te doen.

Een minder bekend bewijs

Goethals is niet de eerste geweest, die het verhaal van de jagermeester heeft gepropageerd. Een eeuw voor hem, in 1754, verscheen er een boek over de Hornes. Van dit zeldzaam boekwerk is een exemplaar aanwezig in

¹⁵ G.H.J. HOUBEN, *Weert en de Hornez Heren tot 1500*. Publications 1949, p.298.

¹⁶ A.J. MERTENS en J. HENKENS, *Schetsen uit de geschiedenis van het Land van Weert*. Weert, 1956, p.41.

¹⁷ J.TH.H. DE WIN, *Minder bekende facetten uit de bestuursgeschiedenis van Stad en Land van Weert*. De Maasgouw, 1957, p.161.

¹⁸ L. BARON DE CRASSIER, *Le comté de Hornes*. Publications, 1929, p.317v.

¹⁹ Brief van C.R.L. d.d. 16 november 1960.

het Rijksarchief te Maastricht. Het draagt een titel, die een hele bladzijde vult, afgekort luidt die: 'Historische und Genealogische Prüfungen über die von weiland Herrn Grafen Johann III zu Hoorn und Altena... festgestellte Successionsordnung... De schrijver, zijn naam wordt ons niet meegedeeld, tracht hierin de rechten op de Hornse nalatenschap aan te tonen voor de erfgenamen der familie Croy-Solré. Hij bepaalt zich hierbij niet tot zijn hoofdtaak, maar hij geeft bovendien een complete genealogische geschiedenis van de Hornes. Jammer genoeg toont hij hierbij meer romantische flair, dan wetenschappelijke zin. Ook hij kent de Heren van Horn het jagermeestersambt toe, maar levert daarvoor een 'bewijs' dat na hem niemand heeft herhaald. Het hierna volgende vrij lange citaat, verschaft een indruk over de schrijfrant, de historische waarde en de bewijsvoering van de onbekende schrijver. 'Die abgestorbenen Grafen besaßen neben ihren gräflichen Stande und Ländern noch sehr ahnsehnlichen Würden, so sie unter andern ihres gleichen distinguirten. Sie waren des Heiligen Römischen Reichs Oberste Erb-Jägermeister, von denen IV so im Teutschen Reiche recipiert waren. Die hohe Würde hatten sie wahrscheinlich zu Zeiten des Schwäbischen Kaysers Friedrich II erhalten. Man findet in denen Geschichten dieses Geschlechtes, so sparsam sie müssen zusammen gesucht werden, nicht das Wilhelmus III (des H.R.R. Oberster Jägermeister, Herr zu Horn und Weert, gemählt Hedwig, Gräfin von Cleve, er starb 1227) jemand seiner Vorfahren dieses Prädikat geführt habe. Die Grafen führten dieserwege drei silberne Jäger Hörner im roten Felde in ihren Wappen. Es war keine personelle Dignität, so sie hatten, sondern es war ein Erb Amt und Reichs Lehen so mit ihrer Grafschaft verknüpft war. Sollten die Tabellen von der Quaternionen einigen Grund haben, so waren die Herren von Hoorn unter denen vier Jägern (Hoorn, Urach, Schomberg, Metch bei Chur) die obersten gewesen. Es wird vermutlich dasz die Würde quoad Exercitium sich über Westphalen und die Niederlande erstreckt habe.'

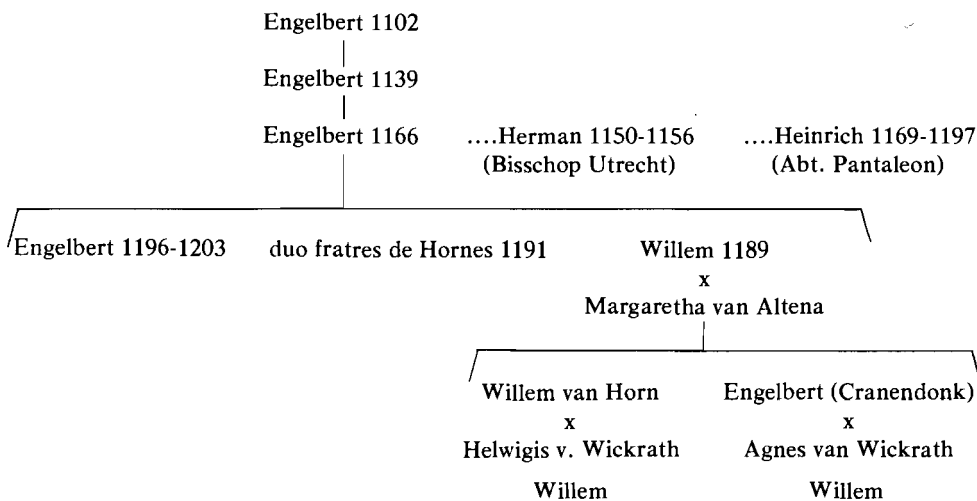
Meer dan twee eeuwen na het uitsterven van het geslacht der Hornes put een broodschrijver zijn argument voor het jagermeesterschap uit een tegenwoordige onbekende theoretische verhandeling en vindt twee eeuwen lang geen tegenspraak.

Historische en genealogische fantasieën

Ik kan niet nalaten op enkele passages van dit citaat de vinger te leggen, omdat de historische feiten geweld wordt aangedaan. Op de eerste plaats is er sprake van 'die grafelijke stand en landen', die de Heren al in de 13e eeuw ten onrechte worden toebedacht. Want eerst in 1450 werd Jacob I tot graaf verheven. Vóór die tijd waren ze geen graven en hun gebied geen graafschap. Het is zelfs nog een vraag of hun gebied ná 1450 wel een

graafschap was, m.a.w. of deze verheffing niet zuiver persoonlijk was.²⁰

Willem wordt hier de derde van zijn naam genoemd. Voor 1200 komt echter maar een keer de naam van Willem bij de Hornes voor: in 1189 is hij getuige bij een schenking van Rutger van Mereheim aan de abdij Kamp.²¹ Dat er aan deze Willem nog twee anderen van die naam zouden zijn voorafgegaan, is genealogische fantasie. Zijn vrouw Hedwig van Kleef behoort evenmin tot de historie. Mogelijk is wel dat deze Willem van 1189 gehuwd was met Margaretha van Altena, omdat zijn beide zonen in verschillende akten²² Dirk van Altena hun 'avunculus' oom van moederszijde noemen. De naam van hun moeder Margaretha wordt afgeleid van het feit dat haar kleindochter, ons bekend uit het testament van haar zoon Willem, zo heette. Er zijn ook schrijvers, die de vader van Willem en Engelbert, dus de echtgenoot van Margaretha van Altena, Engelbert noemen, maar ik geef de voorkeur aan eerstbedoelde, omdat zijn beide zonen als zij later getrouwd zijn, hun oudste zoon beiden Willem noemen. Onze kennis van de Heren van Horn vóór 1200 kan derhalve schematisch worden voorgesteld; de jaartallen betekenen dat ze in dat jaar in een akte genoemd worden.

Voor zijn dood in 1227 ontbreekt elk bewijs en hij was bovendien beslist geen Heer van Weert. Zijn kleinzoon zegt later dat de Hornes in Weert bezittingen hadden verkregen door erfenis van Dirk van Altena, door koop

²⁰ P.L. NEVE, *Het Rijkskamergerecht in de Nederlanden*. Assen, 1972, p.336.

²¹ M. DICKS, *Die Abtei Camp am Niederrhein*. Kempen 1913, p.110.

²² M.J. WOLTERS, *Notice sur Averbode*, Ann. nr. 25, p.99. (1212). Ibid. p.104. (1224) en KAN. COENEN, *Limburgse Oorkonden I* nr. 993. (1229)

van de graaf van der Marck en door ruil met Hendrik van Asselt.²³ Heren van Weert konden zij zich eerst noemen na de overeenkomst die in 1306 gesloten werd met het kapittel van St. Servaas te Maastricht.²⁴ Voor die tijd waren ze niet eens voogd van de bezittingen van het kapittel, want hun bemoeiënis met Weert dateert pas van na 1240.

In het duitse citaat uit het werk van 1754, is het wapen van de Hornes geheel verkeerd beschreven: het moet zijn: Schild van goud met drie horens van keel.

Al deze historische onjuistheden maken het geheel niet erg vertrouwenwekkend. Over het bewijs voor het jagermeesterschap, steunend op de z.g. quaternio's zal afzonderlijk gesproken worden. Uit bedoeld citaat blijkt duidelijk dat reeds in 1754 de mening heerste dat de Hornes het Jagermeesterambt bekleed hadden.

De oudste vermeldingen van het ambt

Op het eind van de 17e eeuw, van 1694 tot 1699, werd een proces gevoerd tussen Eugène-Maximiliaan, prins van Neerijssche, graaf van Baucignies tegen Jan van Horn, heer van Geldrop als vertegenwoordiger van de tak Horne-Houtkerke over de vraag welke tak als oudste gold en daarmee het recht had het volle, ongebroken wapen der Hornes te voeren. In deze strijd, die niet altijd met eerlijke middelen gevoerd werd, spaarden de prinsen van Horne, kosten noch moeiten om hun rechte afstamming van de oude familie van Horn-Altena aan te tonen. Zij droegen genealogen op dit te onderzoeken en deze leverden waar voor hun geld; niet alleen verschaften zij de nodige bewijzen voor de samenhang met het uitgestorven geslacht der Hornes, zij gaven de oude familie bovendien illustere voorouders door hun afstamming van de Hertogen van Lotharingen en de Graven van Loon voor te wenden. Zij maakten hun opdrachtgevers ook aannemelijk, dat de oude Heren van Horn de titel voerden van Opperjagermeester van het Keizerrijk. De prinsen van Neerijssche maakten daar dankbaar gebruik van, want in het huwelijkskontraat van Philip Emmanuel van Horne van 29 september 1694 kan men lezen dat de vader Eugène Maximiliaan bij zijn tientallen titels ook vermeldt 'grand-veneur héréditable de l'Empire'.²⁵

Een gedeelte van de genealogische oogst stuurde prins Maximiliaan Emmanuel in 1739 naar de wapenkoning, Jacques Henri Lefort, te Luik om deze genealogiën te verifiëren en zijn oordeel daarover te geven. Deze bevinden zich daar nu nog in de grote verzameling van handschriften van

²³ Publications 1937, p.294.

²⁴ Publications 1931, nr. 248, p.228.

²⁵ GOETHALS. a.w. p.337.

Lefort.²⁶ Het zijn twee genealogieën van de Hornes, één opgedragen aan Prins Eugène Maximiliaan en één stammend uit het klooster Lichtenberg bij Maastricht.²⁷ Daarbij zijn gevoegd een drietal afschriften van akten uit 1134, 1136 en 1147, waarmee vooral de samenhang met de Loonse graven moest worden bewezen.²⁸ In de eerste der genealogieën wordt de familie der Hornes afgeleid van de hertogen van Lotharingen via de graven van Loon. Hierin wordt ook als eerste heer van Horn, Theodoric ou Tiry genoemd en zijn kleinzoon Guillaume: 'fut grand-veneur héréditable de l'Empire'.

De oudste vermelding van de titel vond ik in dezelfde verzameling van Lefort nl. in een copie van een genealogie van Chr. Butkens (1591 - 1650), zodat we mogen zeggen dat de jagermeester-traditie zeker al bestond aan het begin van de 17e eeuw.

Butkens kent dit ambt voor het eerst toe aan een Willem van Horn, die hij laat trouwen met een Margaretha van Montbeliard; hij leefde rond 1200; althans volgens die genealogie.

Bij geen van allen echter vindt men ook maar een poging tot bewijsvoering, zodat wij alleen te onderzoeken hebben wat wij moeten denken van het 'bewijs' dat Goethals in het grafschrift van Gerard van Horn ten tonele voert, en van het 'bewijs' van de onbekende schrijver der Successions Ordnung, waarin de vermelding van het ambt in de quaternio's van het Rijk voorkomt.

Het grafschrift van Gerard van Horn

Goethals heeft zijn kennis van het jagermeesterschap waarschijnlijk ontleend aan Butkens; zijn genealogie toont duidelijk, dat hij diens genealogie heeft gekend. Margaretha van Montbeliard, Engelbert, gehuwd met een dochter van de graaf van Bentheim, Hedwig van Wickrath, vrouwe van Cranendonck en Eindhoven e.a., heeft hij hier gevonden, om maar enkele duidelijke overeenkomsten te noemen.

De aanvullende bijdrage van Goethals bestaat uit het feit, dat hij voor dat jagermeesterambt van de Heren van Horn een aanduiding vindt, en wel in het 14e eeuws grafschrift van Gerard van Horn en zijn eerste vrouw, Johanna van Leuven. Goethals leidt zijn vondst aldus in: 'Il se trouve á la bibliothéque de l'Ancienne chambre héraldique un volume consacré á la description des monuments funébres de la ville de Bruxelles; on lit au revers de la page 184: au circuit du couvent des Carmes en marbre noir avec deux figures pardessus, en cottes d'armes aux armes de la famille de Hornes'. In plaats van ons nu over de schrijver en de ouderdom van dit

²⁶ STANISLAS BORMANS, *Tables des Mss. généalogiques de Le Fort*. Archives de l'Etat à Liège.

²⁷ Ibid. Tome XI, fol. 163 - 165.

²⁸ Ibid. 1134: Tome VII, fol. 267. 1136: Tome VII, fol. 268. 1147: Tome XI, fol. 194.

handschrift nader te informeren, laat Goethals in zijn enthousiasme over zijn ontdekking aan de hand van deze beschrijving een tekening maken van deze reeds lang verdwenen graftombe, en laat die, ter versterking van de bewijskracht, afdrukken in zijn boek, tegenover blz. 89. Deze afbeelding heeft niet meer waarde dan het 'portret' van de gefantaseerde Margaretha van Montbeliard, dat men eveneens in zijn boek aantreft. Opgemerkt zij, dat deze graftombe al in 1406 werd verwijderd om plaats te maken voor een monument ter nagedachtenis van Johanna, de laatste hertogin van Brabant. Wolters weet ons te vertellen, dat de tombe toen in de kapittelzaal van het klooster werd opgesteld.²⁹

De inscriptie op het grafmonument zou volgens het boek als volgt hebben geluid: Cy gist monseigneur ly cuens Geerarts sire de Hornes, Weert, Altena etc. grand-veneur héréditable de l'Empire, jadis fieulx à monseigneur Willaumes, sire desdits lieux et à madame Marguerite, fiele à ly cuens Arnould de Looz, qui trespassa en l'an de grâce MCCCXXXIII li tiers jour du mois de may. Prie Diez pour s'âme. Amen.

Cy gist madame Jehanne de Louvain, héréditière des sennouries et terres de Gaesbeek, Harstal, Baucignies etc. espouse à monseigneur ly cuens Girars sousdit et jadis fièle à Herry de Louvain qui fut nepveu et petit fieulx à Henry I et II du nom, ducs de Lothier-Brabant, cuens de Louvain, laquelle trespassa en l'an de grâce MCCCXIX au mois de septembre. Prie Diez que mercy le faste. Amen.'

De waarde van dit grafschrift lijkt ons zonder een oorkondelijke bevestiging als historisch of genealogisch argument nihil. Aangezien ons alle gegevens over de bron die Goethals gebruikte ontbreken, kunnen we alleen nagaan of de feiten, die ons op deze inscriptie worden meegedeeld, overeenstemmen met de historische gegevens. Alleen dan kunnen we oordelen over de waarde van de vermelde titel: grand veneur de l'Empire.

Het valt al dadelijk op, dat Gerard hier de titel krijgt van cuens, een titel, die in de taal van die tijd equivalent was met: graaf. De voorbeelden van dit gebruik liggen voor het grijpen in de oorkonden van die tijd. Ik beperk mij tot één aanhaling: 14 februari 1257: Othes, cuens de Gheldres, Henric cuens de Lutsenbourc, Arnold, cuens de Loz... Thirri, sires de Faukemont, Henric, sires de Houffalize...³⁰

De Hornes uit bedoelde periode hebben zelf nooit de grafelijke titel gepretendeerd; in geen enkele akte worden ze voor 1450 graaf genoemd, of krijgen ze die titel in een getuigenrij. Die titel wordt hun echter met een verbluffende eenstemmigheid posthuum toegekend door alle 18e en 19e eeuwse genealogen. De titel van 'cuens' in deze inscriptie aan Gerard toegekend is op zijn minst verdacht.

²⁹ M.J. WOLTERS, *Notice historique sur l'ancien comté de Hornes*. Brussel, 1850, p.33.

³⁰ VAN MIERIS, *Opera Diplomatica* I, p.371.

De moeder van Gerard heet hier Margaretha, dochter van Arnoud van Loon. Goethals is hiermee nog niet tevreden en noemt haar Loon-Saffenberg, een combinatie, die volkomen onbegrijpelijk is.³¹ Mantels noemt ons de kinderen van Arnoud van Loon en Johanna van Chiny,³² het zijn er acht, die ik alle in oorkonden vermeld heb gevonden, maar daaronder bevindt zich geen Margaretha, getrouwd met Willem van Horn. Er is nooit een akte gevonden, waaruit die familierelatie met het geslacht van Loon kan afgeleid worden.

Het zou natuurlijk eenvoudig zijn als we duidelijk konden stellen: de moeder van Gerard heette zo en zo, maar zo simpel is dit — bij gebrek aan de nodige oorkonden — helaas niet. Ik kan alleen een vermoeden uitspreken, dat gegrond is op feitelijke gegevens. 1° In 1275 komt bij de weldoeners van het klooster Keiserbosch een vrouwe van Horn voor, die Agnes heet.³³ 2° De naam Gerard komt hier voor het eerst voor in de familie der Hornes en stamt wellicht van Gerard's grootvader van moederszijde. 3° Gerard volgt de laatste van de familie Perwijs — Ada van Perwijs — op, als deze in 1310 zonder kinderen met Gerard van Marbais sterft.³⁴ Reeds in 1311 noemt Gerard zich: 'Heer van Perwijs'.³⁵ 4° In 1271 krijgt Willem van Horn door de hertog van Brabant verlof een jaarrente te toucheren uit de geleiderechten van 's Hertogenbosch, na de dood van Maria van Oudenaarde, weduwe van Godfried van Perwijs.³⁶

Al deze feiten versterken mijn vermoeden, dat de vrouw van Willem III van Horn, dus de moeder van Gerard, een nauwe verwante was van de familie Perwijs en misschien uit de familie van Grimbergen stamde. Toch zal ik op dit vermoeden alleen geen oordeel uitspreken over het grafschrift. Er is meer!

De inscriptie geeft als overlijdensdatum van Gerard 3 mei 1333. De laatste akte, waarin hij optreedt, is van 13 maart 1330.³⁷ Hierin verzoekt hij de graaf van Kleef zijn zoon Willem, uit het huwelijk met Johanna van Leuven, te belenen met de Kleefse lenen in Altena.

Als 18 februari 1331 de kinderen uit zijn tweede huwelijk met Ermingardis van Kleef, Heusden in twee delen verdelen, treden de moeder en haar oudste

³¹ GOETHALS, a.w. 80. Hiermee werkt hij zich in grote moeilijkheden, zie a.w. p.82, waar hij Willem IV van Horn en Jan van Saffenberg tot één persoon maakt.

³² MANTELIUS, *Historia Lossensis*, Editie: Robijns, Luik 1717. p.199.

³³ In Archief Averbode. Zie KLAVERSMA a.w. p.39.

³⁴ ALPHONS VERKOOREN, *Inventaire des chartes et cartulaires des duchés de Brabant, de Limbourg et des pays d'Outre-Meuse*, Brussel 1910 ev v. Serie II, Deel I, p.226, 5 mei 1310.

³⁵ Oorspr: Archief Altena nr. 8. Druk: MULLER, *Regesta Hannoniensa*. P.45. K. KORTEWEG, *De rechtsbronnen van Woudrichem en Altena*. 1948. Oud Vaderlandsche Rechtsbronnen IIIe reeks, nr. 14. p.38. nr. 47.

³⁶ CHR. BUTKENS, *Trophées tant sacrés que profanes du duché de Brabant*. 's-Gravenhage 1724. Preuves, p.104.

³⁷ KORTEWEG, *Rechtsbronnen* a.w. nr. 84, p.65.

zoon op voor de andere kinderen, maar niet de vader, Gerard, ofschoon dat toch voor de hand zou liggen, als hij nog in leven was. De aanhef van de akte luidt: 'Wy Irmegarth, vrouwe ende wijf heren Gereyts, die here was van Hurnen...' Lacomblet³⁸ maakt hieruit op, dat hij was overleden, want hij schrijft boven de akte: Ermingardis, weduwe van Gerard.

Het oudste leenboek van Brabant, het Latijnsboek, opgemaakt door de griffier, Willem van Cassel, na het jaar 1312³⁹ geeft ons een nieuw argument voor het sterfjaar 1330. Men heeft deze vermelding altijd aangewend om de bewering te staven, dat Ermingardis dit leen bij haar huwelijk heeft aangebracht.⁴⁰ De tekst luidt: 'Ermingardis de Cleve, domina de Horne, de Herlaer et de Perwijs receipt a duce terram et domum de Perwijs, integraliter, *cum suo mamburno*'.⁴¹ Toen zij dit leen kreeg, was zij al vrouwe van Horn, zij kreeg het als voogdes over haar kinderen, na de dood van Gerard. Want die was de houder van het leen, dat blijkt niet alleen uit de vele akten, waarin hij zich heer van Perwijs noemt; de oudste dateert van 1311,⁴² de laatste van 1329.⁴³ Dit blijkt ook uit een akte van 1320, waarin een regeling getroffen wordt voor het onderhoud van de kerk van Perwijs tussen de tiendgerechtigde Abdij van Heylisse en de parochianen. Wie zich hier niet aan houdt, moet een boete van 100 pond betalen aan de aartsdiaken en de heer van Horne, heer van Perwijs.⁴⁴ Willem van Cassel maakte deze inventaris van lenen op in 1312, na de vroegtijdige dood van hertog Jan II; in deze lijst kon de verheffing van Ermingardis niet voorkomen, want in 1329 was Gerard nog heer van Perwijs. Maar in 1330 werd een copie gemaakt van het leenregister, aangevuld met de nieuwe verheffingen sedert 1312.⁴⁵ En kijk, nu staat de verheffing van Ermingardis er wel in; Gerard moet dus in 1330 zijn gestorven. De zeer exacte datum van 3 mei 1333 blijkt dus wel een verzinsel te zijn.

Beschouwen we nu de inscriptie over Johanna van Leuven. Haar sterfjaar wordt hier genoemd: september 1319.

Op 16 juli 1316 worden Gerard van Horn vruchtgebruiker en zijn zoon Willem eigenaar genoemd van een erfrente van 25 pond uit de recette van Leuven en Brussel, die Johanna van Leuven bij haar huwelijk met Gerard had

³⁸ L. LACOMBLET, *Urkundenbuch für die Geschichte des Niederrheins*. Düsseldorf 1840 v. Band III, p.281.

³⁹ L. GALESLOOT, *Le livre des feudataires de Jean III, duc de Brabant*. Brussel, 1865. Introduction II, p.

⁴⁰ BUTKENS, *Trophées*, a.w. Deel II, p.51 en GOETHALS. a.w. p.84.

⁴¹ GALESLOOT, *Livre des feudataires*, a.w. p.42.

⁴² KORTEWEG, *Rechtsbronnen*, a.w. p.38, 12 maart 1311.

⁴³ LACOMBLET, *Urkundenbuch*, a.w. Band III, p.243. 27 april 1329.

⁴⁴ J. TABLIER et A. WAUTERS. *Communes Belges*, a.w. p.16.

⁴⁵ GALESLOOT, *Livre des feudataires*, a.w. Introduction p.II: La copie qui m'a servi fut faite vers 1330, elle s'augment de la liste des feudataires qui relèvent leurs fiefs dans l'intervalle, c'est à dire après l'année 1312.

ingebracht.⁴⁶ Dat de zoon eigenaar wordt genoemd, is een duidelijk bewijs, dat de moeder in 1316 reeds overleden was.

Gerard huwde na de dood van Johanna van Leuven met Ermingardis van Kleef. Bij de bovenvermelde deling van Heusden op 18 februari 1331 treedt haar oudste zoon Dirk op; hij moet dus meerderjarig zijn. Omdat de akte in Kleef is gegeven, moeten we rekenen met een meerderjarigheid bij 15—jarige leeftijd.⁴⁷ Hij moet dus geboren zijn vóór 1316. Dat toen Johanna van Leuven nog leefde, is wel uitgesloten.

De Kleefse historici Th. Gorissen⁴⁸ en D. Kastner⁴⁹ noemen zelfs als huwelijksjaar van Gerard en Ermingardis 1311, omdat na 1312 Gerard het Kleefse Kranenburg in pand kreeg. Ik kan hen hierin bijvallen: Gerard van Horn verkreeg in 1311 Perwijs en dit leen moet verkregen zijn, toen het huwelijk met Ermingardis van Kleef reeds gesloten was, want de rechten op dit leen gaan over op Dirk, de oudste zoon uit het tweede huwelijk.⁵⁰ Bij al het getwist en de tweedracht, die na 1345 tussen de Hornes ontstaat, wordt met geen woord gerept over Perwijs. Bovendien was de instelling der twistende partijen niet zodanig, dat zij zo'n kleinigheid maar buiten beschouwing zouden hebben gelaten.

Het sterfjaar 1319 is derhalve beslist foutief en verlaagt de waarde der inscriptie tot een onwaarachtig maaksel van later tijd. Men zal een kostbare tombe oprichten om de herinnering aan een dode levendig te houden en op geen tien jaar weten wanneer zij is gestorven! Als er een tombe heeft bestaan, moet deze zijn geplaatst door haar enige zoon, en die zal toch wel geweten hebben wanneer zijn moeder was overleden.

De tekst van de inscriptie is bovendien zeer vreemd geredigeerd: De vader, overgrootvader en oud-oom worden vermeld, maar niet de moeder, Isabella van Beveren. Het komt mij voor, dat hier een genealoog aan het woord is, die de afstamming uit het Brabantse Huis wil onderstrepen; zo spreekt geen zoon, die zijn moeder in dankbaarheid wil gedenken.

Als in de tekst Johanna van Leuven genoemd wordt 'héréditière des sennouries et terres de Gaesbeek, Harstal, Baucignies etc.', dan geeft de opsteller blijk van een volslagen onkunde van de werkelijke familieverhoudingen. Immers de broer van Johanna: Jan van Leuven, de heer van genoemde landen, was in 1298 gehuwd met Felicitas van Luxemburg,⁵¹ een zuster van de latere keizer Hendrik VII. Uit dit huwelijk waren drie kinderen:

⁴⁶ A. VERKOOREN, *Inventaire des chartes*, a.w. Serie II, deel I, nr. 248, p.185.

⁴⁷ K. JANSSEN DE LIMPENS, *Huldeblijk Jan Verzijl*. Roermond 1967, p.152.

⁴⁸ TH. GORISSEN, *Die Burgen im Reich von Nimwegen ausserhalb der Stadt Nimwegen*, Niederrheinisches Jahrbuch, 1959, p.139.

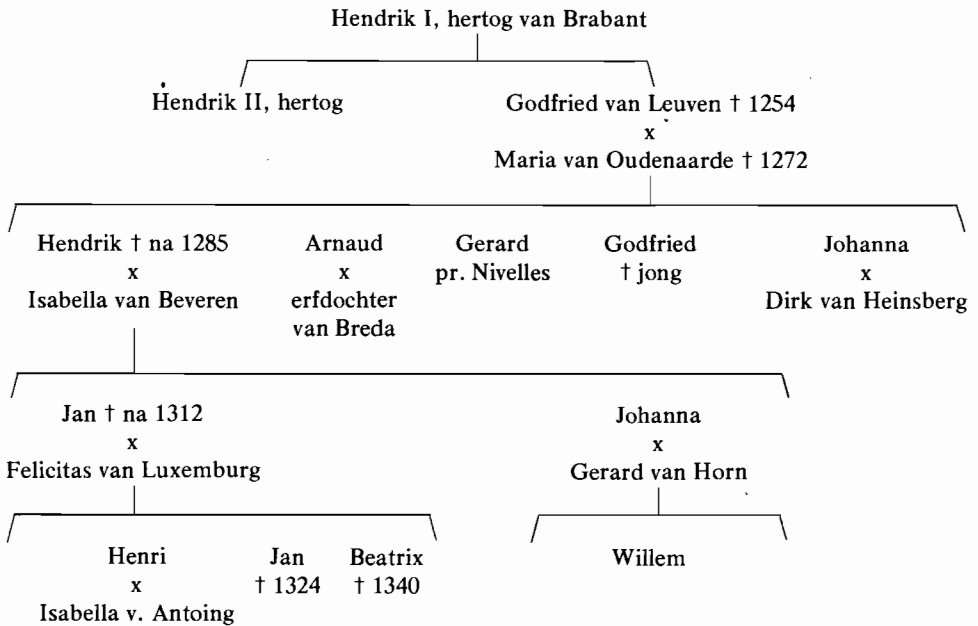
⁴⁹ DIETER KASTNER, *Die territorialpolitik der Grafen von Kleve*. Düsseldorf, 1972, p.198.

⁵⁰ Het leen Perwijs was inmiddels verpand aan de Mirabelli's, maar in 1343 loste Dirk de pandsom in.

⁵¹ J.M. WOLTERS, *Codex Diplomaticus Lossensis*. Nr. 323, p.179.

Henri, Jan en Beatrix.⁵² Hun vader stierf na 1312 en was dus bij de dood van zijn zuster nog in leven. Zijn kinderen waren nog zeer jong, de oudste was misschien 13 jaar. In dat geval kan men toch een tante, die bovendien dood is, geen erfgename noemen. Zelfs als zij de kinderen had overleefd, zou zij volgens het toenmaals geldende recht niet erfgenaam geweest zijn.⁵³

De familiebetrekking zag er schematisch als volgt uit:

Willem van Horn, die de landen Gaesbeek, Baucignies, Montcornet en Herstal, erfde van zijn nicht, wist veel te goed van wie hij had geërfd; niet van zijn moeder, maar van zijn nicht. Als hij in 1342 zijn testament maakt,⁵⁴ laat hij zijn oudste zoon na 't land van Montcornet ende van Bassignies, gelegen in Tirasse, gelyck dat houdende was voor onse lieve nichte Beatrix van Lovene, te dien tyde jonckvrouwe van Heerstal, van Gaesbeke ende van Montcornet.....'

Een en ander toont zeer duidelijk aan, dat de inscriptie van het monument niet contemporain was en niet afkomstig kan zijn van de zoon Willem,

⁵² ALPHONSE WAUTERS, *Gaesbeek, son château et ses seigneurs*. Brussel 1851, p.15.

⁵³ LUCIEN FOUREZ, *Le droit héraldique dans les Pays-Bas catholiques*. Bruxelles 1932, p.86: la succession d'un fief... n'était ouverte qu'aux descendants ou collatéraux. Les ascendants ne succédaient pas à un fief.

⁵⁴ BUTKENS, *Trophées*, a.w. Deel I, preuves p.224. WOLTERS, *Notice sur Hornes*, a.w. p.228.

maar gemaakt moet zijn in een tijd, toen de juiste toedracht van de opvolging vergeten was. Dat blijkt evenzeer uit de voor die tijd niet-gebruikelijke titelatuur van de hertog van Lothier-Brabant. Nergens zal men dit op deze wijze geformuleerd aantreffen; altijd noemden de hertogen zich duc de Lothier et de Brabant, dux Lotharingiae et Brabantiae, zij verbonden aan die twee benamingen zelfs een politieke pretentie.⁵⁵

Ik meen hiermede te hebben aangetoond, dat bedoelde inscriptie als historisch of genealogisch bewijs niet acceptabel is. Daarmee verliest de titel van 'grand-veneur héréditable de l'Empire' die er op voorkomt elke geloofwaardigheid; men kan deze gefingeerde inscriptie niet als een bewijs aanvoeren voor die titel.

De quaternio's van het Keizerrijk

Laten we ons nu bezighouden met het argument van de schrijver der Successions Ordnung. In de 15e eeuw ontstond een theorie, die beweerde dat van elke stand in het Duitse Rijk vier vertegenwoordigers een bijzondere voorrang genoten als steunpilaren van het Keizerrijk. Uitgaande van deze fictieve voorrang werden er lijsten opgesteld van deze preferente standenvertegenwoordigers, niet alleen van vorsten, hertogen, markgraven en graven, maar ook van edelen, ridders, steden, dorpen en boeren. Deze theorie werd geheel willekeurig toegepast. Zo staan de graven van Kleef in de quaternio der graven genoemd, ofschoon ze hertogen waren. Reeds het obligate aantal van vier standsvertegenwoordigers, maakt deze quaternio's tot onhistorische knutselarij, het is een tot het uiterste doorgedreven formalisme. Men vindt ze dan ook in geen enkel boek over de Duitse rechtsgeschiedenis (Brunner, Conrad, Fehr, Mitteis, Schröder, Waits, Walter). Deze absoluut gekunstelde lijsten van de 15e eeuwse theoretici kunnen zeker niet als bewijs aangewend worden voor het al of niet bekleden van een ambt in de 13e eeuw. Het is een 'Spielerei', meer niet.⁵⁶

Laten we een ogenblik aannemen — wat echter niet zo is — dat de 15e eeuwse Duitse rechtsgeleerde, Peter van Andlo,⁵⁷ terecht zijn jagermeesters geplaatst heeft in Horn, Urach, Schomberg en Metch bij Chur, dan zijn hier zeker niet bedoeld de Ere-ambten, maar de ministeriale, de dienstdoende jagermeesters. Immers de ereambten waren het voorrecht van de Vorsten. 'War es ein Vorrecht der Fürsten die vier Hofbeambten zu haben, so werden

⁵⁵ G. SMETS, *Henri I, duc de Brabant*. Bruxelles 1908, p.231, noot 1,2,3.

⁵⁶ JULIUS FICKER, *Vom Reichsfürstenstande*. Nachdruck Aalen 1961, besorgt durch Paul Punt-schart. Band I, p.215.

⁵⁷ JOSEPH HÜRBIN, *Der 'Libellus de Cesarea monarchia'* von Herman Peter von Antlau, in: *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte* Band XXV, Weimar 1891, p.34 - 103 en 1892, p.163 - 219.

wir anderseits nicht bezweiflen dürfen, dasz *nur Fürsten* befugt waren die obersten Reichshofämter zu versehen⁵⁸ en even verder: 'wenn die Zahl der obersten Aemter eine beschrenkte war, wenigstens die Übung *irgend einer* anderen Ehrenamtes am Hofe als *Attribut der fürstlichen Würde* betrachtet wurde', Horn, Urach, Schomberg en Metch kunnen met de beste wil niet bij de vorstendommen van het rijk gerekend worden.⁵⁹ Dus moeten met deze quaternio de ministeriale jagermeesters bedoeld zijn. Maar die heeft niemand van de schrijvers over het jagermeesterschap der Hornes bedoeld: allen hebben ze het over het ereambt. De quaternio van de Successions Ordnung bewijst niets over het ambt van de Hornes, omdat het niet kan slaan op het ereambt.

Libellus de Cesarea monarchia

Onze verbazing stijgt echter ten top, als wij het boek van Peter van Andlo ter hand nemen.⁶⁰ Daarin komen namelijk geen jagermeesters voor. Titel XVI luidt: De 'principibus ac proceribus, super quibus Romani imperii fundatus est potentatus'. Hierin wordt die theorie uiteengezet en de lijst van deze standenvertegenwoordigers vermeld. Verkort weergegeven staat hier: 1. Quatuor generosi principes, 2. quatuor marchiones, 3. quatuor illustres comites provincialis, 4. quatuor generosi comites castrensis, 5. quatuor nobilissime barones. Hiermee zijn de adelsvertegenwoordigers opgenoemd. Nu volgen de niet-adellijken, 7. Strenuissime milites, 8. quatuor civitates insignes, 9. quatuor sunt ville magnifice. Als deze dan alle mooi hun vier uitverkorenen vertegenwoordigers hebben gekregen, worden — opdat zich toch maar niemand achtergesteld zal achten — 'ut nullus gradus pretermisus videatur', de laatste groep, 10. quatuor rustici en daarbij behoort als eerste — wij constateren het met bijzonder genoegen: 'primus est rusticus Coloniensis'. Dat zijn de groepen, de fameuze quaternio's van het Rijk. Maar geen jagermeesters zijn erbij. Dat heeft die schrijver van de Successions Ordnung ook wel geweten. Bewust snoert hij iedereen de mond met zijn: 'Sollten die Tabellen von der Quaternionen einigen Grund haben, so wären die Herren von Hoorn unter die vier Jägern die obersten gewesen'. Hij voegt bij de preferentie, die de opname in een quaternio al verleent, een tweede voorrang toe aan de rangorde, waarin zij genoemd worden. Hij weet dat niemand van zijn opdrachtgevers die theorie kent en vult de toch al vreemde lijst aan met een nieuwe categorie. Zo heeft hij dan, althans voor de

⁵⁸ J. FICKER. *Vom Reichsfürstenstande*, a.w. Band II, p.282.

⁵⁹ Vergelijk de lijst van alle oude en nieuwe vorstendommen bij FICKER, a.w. Band I, p.234 en 235 (tot het jaar 1565)

⁶⁰ De theorie van de quaternio's is te vinden: Savigny-Tijdschrift (zie noot 57) 1891, p.101 tot 103.

oningewijden een overtuigend bewijs verschaft voor het jagermeesterschap van de Hornes.

Wij zouden het hierbij kunnen laten. Met ons onderzoek over de bewijzen van het jagermeesterschap zijn wij terecht gekomen in de alchimistenkeuken van de historievervalsers, die om hun opdrachtgevers te vleien er niet voor terugschrokken bewust te misleiden. En daarin zijn ze maar al te goed geslaagd.

Ministeriale jagermeesters

De jagermeesters behoorden niet bij de traditionele vier hofbeambten.⁶¹ senescalck, camerarius, marescalcus, picerna. Het ambt van jagermeester was meer een ambt dat behoorde bij de keizerlijke jachtbangebieden en gebonden aan een bepaalde streek. Boven dit lokale ambt heeft het zich nooit kunnen verheffen: een ministeriale rijksjagermeester wordt nergens vermeld. De jagermeesters die vermeld worden, zijn de leiders, de chefs van de venators in een bepaald gebied. Zo benoemt Frederik II in 1227 in het grote bosgebied tussen de Elster en de Mulde, 'terra imperia Plisnensis', Dietrich van Wilchwitz tot forestarius en Otto van Gerstenberg tot magister venatorum.⁶²

Hun taak wordt als volgt omschreven: suum etiam est officium canes cenaticos enutrire et in hoc solatium imperatori adesse.⁶³ Dezelfde taak dus als de venators van Jan III van Brabant blijken te hebben.⁶⁴ Voor een centrale leiding, een rijksvenator, gaf deze taak geen aanleiding, anders dan bij de forestarii, die te zorgen hadden voor de naleving van het bosrecht in de keizerlijke bosbangebieden. Voor deze opdracht was een centrale leiding wel nodig en in 1266 werd het ambt van magister forestarii imperii aan leden der familie Waldstromer verleend, die voordien villicus van een koningshof waren geweest.⁶⁵

Het hof van de keizer had geen vaste residentie, maar trok van de ene pfalts, rijksburcht of bisschoppelijke residentie naar de andere. Het vulde hier zijn vaste, hogere of gekwalificeerde personeel aan met lagere servientes der pfaltzen of rijksburchten. Hier vond het ook zijn venators, die het hof van het nodige wild moesten voorzien. Dit laatste kunnen wij afleiden uit de symbolische aanbidding van een ever en een hert door de archivenator (het

⁶¹ H. PLANITZ-K.A. ECKHARDT, *Deutsche Rechtsgeschichte*. Köln, 1961, p.84.

⁶² K. BOSL, *Die Reichsministerialität der Salier und Staufer*. Stuttgart Band I 1959, Band II 1961, Deel II p.494.

⁶³ PAUL PUNTSCHART, *Herzogeinsetzung und Huldigung in Kärnten*. Leipzig 1899, p.132.

⁶⁴ VERKOOREN, *Inventaire*, a.w. Serie II, deel I, p.195. 20 januari 1298.

⁶⁵ K. BOSL, *Die Reichsministerialität*, a.w. Deel II, p.494.

ereambt) op de hofdag te Metz in 1356.⁶⁶ Jagermeesters zullen dus steeds aangetroffen worden bij een pfalts of rijksburcht, waar zich grote jachtgebieden bevinden.

Men heeft wel eens gesuggereerd, dat de naam Keiserbosch (bij Neer) een reminiscentie zou kunnen zijn aan zo'n keizerlijk bos en dat de heren van Horn via een comitatus nemoris aan hun heerlijke rechten zouden zijn gekomen, evenals dit van de graaf van Gulik wordt beweerd.⁶⁷ Afgezien van het feit dat zo'n bosgraaf een heel andere functie had dan een jagermeester en dat dit ambt daarmee niet verklaard wordt, vermoed ik, dat de naam Keiserbosch een heel andere verklaring heeft. In Horn en Haelen komt de veldnaam Geysler voor, dialectisch uitgesproken klinkt het als Cheiser. Het is best mogelijk dat de streek, waar het klooster gevestigd werd, ook zo'n veldnaam droeg en dat de monniken van Averbode, die hun akten in het Latijn opstelden, deze naam vertaalden met *Silva imperialis*, omdat de naam Cheiser hun vreemd was. In elk geval is er geen spoor meer van een keizerlijk bos.

Een feit is zeker: de heren van Horn kunnen nooit dit ministeriale ambt bekleed hebben. Daartegen verzette zich hun stand van vrije edelen, daartegen spreekt het ontbreken van keizerlijk bosgebied in deze streek. Aan het begin van de 13^e eeuw was de positie van de keizer aan de Beneden-Rijn maar zeer bescheiden. Het lukte niet ten Noorden van Ingelheim een gesloten koningsgoed te vormen. Hier stonden de machtige bisdommen Keulen, Trier en Mainz de keizer in de weg en bovendien had de adel zich hier een sterke positie verworven.⁶⁸ Het is wel duidelijk, dat de keizer hier geen ministeriaal als jagermeester aanstelde.

De ereambten

Het is voor mijn betoog niet nodig hier een lange uiteenzetting te geven van de ereambten in het keizerrijk. Het is voldoende, dat ik de aandacht vestig op de regel: de ereambten waren het voorrecht van de vorsten. Voor de vier aartsambten hoeft dit wel geen betoog, in de 12e eeuw ontstond een vaste verdeling van deze ambten over de voornaamste rijksvorsten. Dit wordt bevestigd in de *Saksenspiegel*⁶⁹ en door de Gouden Bul van 1356.⁷⁰ Zo werd de pfaltsgraaf aan de Rijn erfelijk aartsseneschalk, de markgraaf van Brandenburg werd erfelijk aartscamerarius, de hertog van Saksen werd zo erfe-

⁶⁶ J. FICKER, *Vom Reichsfürstenstande*, a.w. Deel II p.282.

⁶⁷ J. LINSSEN, *Iets over de afstamming der Heren van Horn*. De Limburgse Leeuw, 1961, p.113.

⁶⁸ K. BOSL, *Die Reichsministerialität*, a.w. Deel I, p.145 en II, p.631.

⁶⁹ ED. JULIUS WEISKE, *Der Saksenspiegel*. Leipzig 1905 p.114.

⁷⁰ H. CONRAD *Deutsche Rechtsgeschichte*. Karlsruhe, 1854 p.335.

lijk aartsmaarschalk en de koning van Bohemen erfelijk aartsschenk.⁷¹

Behalve deze vier aartsambten waren er nog veel andere ereambten: ostarius, mansionarius, coquus, spatarius, signifer. De vorsten kregen zo'n ereambt als een verplichting, die bij hun leen behoorde. Zo staat in de leenakte van de hertog van Lotharingen uit 1258: *Primum vexillum damus tibi pro ducatu in feudum, in quo et per quod debes esse summus senescalus in aula nostra citra Rhenum.*⁷² Als in 1338 de vicarius van het Rijk, Eduard van Engeland, een placitum generale houdt in Herk, wordt verteld dat 'dux Brabantie inter ceteros principes gladium evaginatum desuper verticem regis tenuit tanquam marcio imperii'.⁷³

Als koning Lodewijk in 1336 de graaf van Gulik verheft tot markgraaf en rijksvorst, krijgt hij het ereambt, in signum sui principatus, de scepter van de koning te dragen.⁷⁴ Met dezelfde woorden krijgt zo in 1339 de hertog van Gelder het ereambt de kroon voor de keizer uit te dragen.⁷⁵

Het is van belang er op te wijzen dat er naast de aartsambten ook aparte ereambten waren voor de afzonderlijke hoofdlanden. Zo was de hertog van Lotharingen seneschal, maar citra Rhenum, het was dus een Lotharings ambt. Heel duidelijk komt dit uit bij het ereambt van aartskanselier. De aartsbisschop van Mainz was zo aartskanselier van Germanië, die van Trier noemde zich aartskanselier van Gallië, die van Keulen aartskanselier van Italië.⁷⁶ Deze dubbele bezetting van een ambt leidde vaak tot rivaliteiten.⁷⁷

Uit onze voorbeelden is af te leiden, dat de ereambten gebonden waren aan de vorstenstand en beschouwd werden als een plicht behorende bij hun leen. Als wij dit bedenken, is een ereambt als opperjagermeester voor de Hornes gewoon niet mogelijk: zij behoorden niet tot de vereiste vorstelijke stand om een ereambt te bekleden.

Rijks Opperjagermeester

Het ereambt van Rijksjagermeester wordt eerst laat vermeld, maar dat betekent niet, dat het toen eerst is ingesteld. De oudste vermelding is van 1286, als van Meinhart van Tirol bij zijn verheffing tot hertog van Karinthië wordt gezegd: 'est enim venator imperis'.⁷⁸ Ook in sommige uitgaven van de Schwabenspiegel wordt de hertog van Karinthië de titel gegeven van Jager-

⁷¹ PLANITZ-ECKHARDT, *Deutsche Rechtsgeschichte* a.w. p.174.

⁷² Geciteerd bij FICKER, a.w. Deel II, p.289.

⁷³ Mon. germ. hist. Scriptores 12, p.423: Gesta Abb. Trud.

⁷⁴ LACOMBLET, *Urkundenbuch*, a.w. Deel III, nr. 307.

⁷⁵ W.A. VAN SPAEN, *Oordeelkundige inleiding tot de geschiedenis van Gelderland*. Utrecht 1801. Deel II, p.97.

⁷⁶ FICKER, *Reichsfürstenstand*, a.w. Deel II, p.278v.

⁷⁷ Zo in 1356 op de hofdag te Metz en in 1376 bij de kroning te Aken.

⁷⁸ PAUL PUNTSCHART, *Herzogseinsetzung* a.w. p.132.

meester van het Heilige Romeinse Rijk der Duitse Natie en wordt gezegd, dat hij bij zijn leenverheffing als jager gekleed en met een hert als geschenk aan het hof verscheen om leenhulde te doen.⁷⁹ Toen in 1339 Oostenrijk, Tirol en Karintheï werden verenigd, ging de titel over op Oostenrijk, — en nog in 1358 voerde hertog Rudolf van Oostenrijk de titel: Sacri Romani Imperii Archimagister Venatorum.⁸⁰ Het schijnt dat ook dit ambt voor de afzonderlijke rijkslanden apart bezet was, want in 1350 beleende koning Karel de markgraaf van Meiszen met het pfaaltsgraafschap Saksen en zijn attinentia, waarbij in het bijzonder het ambt van Opper Rijksjagermeester wordt genoemd.⁸¹ Als een Lotharings ereambt moet men ook wel beschouwen het ambt van Rijksjagermeester, dat de hertog van Gulik in 1356 blijkt te bezitten.⁸² Dit alleen al maakt een ereambt voor de Hornes tot een onmogelijkheid.

Ook uit deze voorbeelden blijkt, dat dit ereambt een voorrecht was van vorsten en dat de Heer van Horn nog niet in zijn stoutse dromen zo'n ambt kon ambiëren: zij waren niet eens graaf, over rijksvorst zullen we maar zwijgen. Zij hebben dan ook nooit deze titel gepretendeerd, deze werd hun posthuum toegekend door romantische historici, die naar een verklaring zochten voor het wapenteken. Zij verklaarden de horens tot jachthorens en leidden daaruit het ambt af, omdat de kennis over de rijksambten totaal in vergetelheid was geraakt. Als Julius Ficker bezig is met de voorbereiding van zijn werk over de rijksvorsten, schrijft hij 28 maart 1859 een brief aan zijn vriend J.Fr. Böhmer, waarin hij zegt: 'Ich wäre weiter, hätte ich mich nicht der letztere auf einen eingreifenden Gegenstand, die Reichshofbeamten geführt, über welche wir fast nichts wissen.'⁸³ Als een autoriteit zo spreekt, hoe groot moet dan de onwetendheid zijn geweest bij de schrijvers over de Hornes, die de heren dat ambt hebben toegeschreven? Het is niet verwonderlijk, dat de traditie zich tot onze tijd kon handhaven.

Conclusie

Als we na het voorafgaande de Heren van Horn elk recht op de titel van opperjagermeester ontzeggen, heeft dat zijn consequenties voor de verklaring van het wapen der gemeente Horn, afgeleid van het wapen der Hornes.

In de heraldiek maakt men onderscheid tussen jachthorens, posthorens en

⁷⁹ A. HUBER, *Die Regesten der Kaiserreiche unter Karl IV*, Innsbrück 1877 nr. 2555.

⁸⁰ *Der Schwabenspiegel*, Ed. Lassberg 1840 p.133.

⁸¹ PAUL PUNTSCHART, *Herzogseinsetzung*, a.w. p.108.

⁸² J.P. VAN LUDEWIG, *Erlasz der goldenen Bulle*. Frankfort 1752. II p.650.

⁸³ J. FICKER, *Vom Reichsfürstenstande*, a.w. Einleitung XIV.

waldhorens.⁸⁴ De horens in het wapen van de Hornes heeft men als jachthorens gaan beschouwen, ofschoon de regels van de heraldiek zeggen, dat jachthorens altijd gesnoerd moeten zijn. Daarom werden de horens in het gemeentewapen van Horn aanvankelijk gezien als posthorens, omdat ze ongesnoerd waren. Later werd dit, onder invloed van de algemeen verbreide mening dat de Heren van Horn opperjagermeester zouden zijn geweest, ondanks de afwijking van de heraldische regel, veranderd in jachthorens. Sommige gingen zelfs zo ver, dat in het wapenteken een bewijs werd gezien voor het ambt. Maar dat is de zaak omkeren: eerst moet het ambt bewezen worden, voor men een verklaring van het wapen kan geven. De bewijzen die daarvoor gepresenteerd zijn, kunnen ons niet overtuigen, integendeel.

Het oudste bewijs, dat van de quaternio's van het Rijk, berust op een theorie en niet op feiten. Maar die theorie is door de schrijver bewust aangepast aan het doel dat hij beoogde, zodat we van een falsificatie kunnen spreken.

Het bewijs van Goethals, de grafinscriptie van Gerard van Horn is een fijnere vorm van misleiding, men moet heel wat nasporingen doen om de onhoudbaarheid van de beweerde data aan te tonen. Maar dan blijkt toch duidelijk, dat we te doen hebben met een vervalsing, die door de genealogen werd opgesteld om de leemten in hun kennis der Hornes op te vullen.

Daartegenover staat, dat bij de bestudering van de historische gegevens over de ereambten van het Keizerrijk al gauw blijkt, dat de heren van Horn nooit opperjagermeester hadden kunnen zijn: zij behoorden niet tot de vorstelijke stand, die voor het bekleden van zo'n ambt vereiste was.

Hoe moet het wapen dan verklaard worden? De naam Horn (Limburgs: Heur) duidt in het algemeen een in laagland uitstekend gebied aan.⁸⁵ De naam van het dorp is dus geografisch bepaald. Nog op de dag van vandaag kan men de steilrand opmerken, die als een kaap uitsteekt in het winterbed van de Maas. Ofschoon een eeuwenlange bewoning, uitgravingen van metselzand, tichelklei, egalisaties en beakkering, deze steilrand, waarop het dorp gebouwd is, op veel plaatsen heeft vervaagd, kan men die nog altijd vervolgen langs Posthuisweg, Beurik, Kemp en Broek. Het kasteel en de kerk liggen midden op de hoogte en de oude boerderijen, al vermeld in de leenboeken van de heerlijkheid en in een oude inventaris der kerk, Betmerhof, Beurikshof, Ruttichhove, Kasteelhof, lagen alle langs de steile rand en gaven het dorp een gebogen vorm. Waar de dorpen uit de omgeving, Wessem, Heel, Beegden en Buggenum oorspronkelijk gebouwd waren langs een straat, evenwijdig aan de Maas, vertoonde Horn een afwijkend grond-

⁸⁴ C. PAMA. *Heraldiek en Genealogie*, Prisma nr. 1390, p.158.

⁸⁵ Germ. 'Hurnjon' — hoek hoger land uitspringend in moerassig terrein. M. GYSSELING. *Tonymisch woordenboek van België, Nederland, Luxemburg, Noord-Frankrijk en West-Duitsland*. z.pl. 1960, p.512.

patroon. Een afsluiting van het dorp aan de Westzijde, de Weergraaf beveiligde de nederzetting aan die zijde. Thans is van die Weergraaf niet veel meer te zien, maar in mijn jeugd bestond die nog als een twee meter diepe gracht achter de tuinen van de Steegstraat.

Zo is de naam van het dorp duidelijk bepaald door de geografische situatie en de Heren van Horn hebben niet hun naam gegeven aan de plaats, maar omgekeerd zij zijn zich naar die plaats gaan noemen. Dat is trouwens de normale gang van zaken. 'Familiennamen sind im elften Jahrhundert aufgekommen, zunächst in den höheren Kreisen, wo sie sich auf Güter und Schlösser bezogen, die der Familie angehörten'.⁸⁶ Reeds in 1102 komt een Heer van Horn voor,⁸⁷ toen hadden de heren zeker nog geen wapen,⁸⁸ toch noemt hij zich Engelbert van Heurne. Het is dus wel zeker, dat de naam er was vóór het wapen en dat de heren hun naam ontleenden aan die van het dorp.

De verklaring van de naam en van het wapenteken uit het jachtmeesterschap moet worden afgewezen als historisch onjuist. Deze verklaring berust op een romantische, subjectieve opvatting. De eenvoudige, voor de hand liggende verklaring, vrij van elke subjectieve mening is: het wapen is een sprekend wapen: het wapenteken drukt de naam Horn (Heur) uit door een teken. Zo is de vraag of wij te doen hebben met een jachthoren of een posthoren irrelevant: het zijn geen van beiden, maar eenvoudig horens, zonder meer.

De horens op de oudste zegels der Hornes,⁸⁹ zijn dan ook veel vlakker, ze lopen regelmatig conisch uit vanaf de punt en hebben geen trompetvormige beker. Ze dragen geen banden aan de punt en de opening, kortom het zijn gewone koehorens. Nog het best is deze oorspronkelijke vorm bewaard gebleven in het gemeentewapen van Budel (ontleend aan de Cranendoncks).⁹⁰ De horens, die in het gemeentewapen van Horn staan, zijn niet authentiek, het zijn hier trompetjes (huchets) geworden. Men heeft ze, misleid door een valse traditie, zoveel mogelijk op jachthorens laten lijken, zonder evenwel de vereiste snoeren aan te durven brengen. Men verkreeg zo een tweeslachtig teken: geen posthorens, maar ook geen jachthorens. Vandaar de twijfel bij de Hoge Raad van Adel. Maar het zijn dan ook geen eenvoudige onversierde horens, wat ze hadden moeten zijn.

Het mag de een of ander storen, dat hier een romantisch trekje in de geschiedenis van de Hornes wordt vernietigd. Maar geschiedenis is geen zaak van romantiek, het is een studie van feiten en al te lang is de historie der Hornes belast geweest met deze en nog meer subjectieve verzinsels.

⁸⁶ G. WAITZ. *Deutsche Verfassungsgeschichte*. Ed. Z. Keumer. Darmstadt 1955 Deel 5, p.444.

⁸⁸ J. HABETS. *De archieven van het kapittel der Hoogadellijke Rijksabdij Thorn*. 's-Gravenhage 1889. Deel I, p.8, nr. 5.

⁸⁹ C. PAMA, *Heraldiek*, a.w. Inleiding p.15.

⁹⁰ Fascimile in WOLTERS. *Codex Diplomaticus Lossensis*.